

OREBLADET

Medlemsblad for

Trøndelagsavdelingen av Norsk Botanisk Forening

Årg. 7

Nr. 2 – 2004

OREBLADET

Orebladet utgis av:

Norsk botanisk forening, Trøndelags-
avdelingen (NBF-TLA)

Postadresse: Vitenskapsmuseet
Seksjon for naturhistorie
7491 Trondheim

Besøksadresse: Erling Skakkes gt. 47A

ISSN 1501-4924

Redaktør

Svein Terje Båtvik

Abonnement

Bladet utgis med to nummer i året. For
medlemmer av Trøndelagsavdelingen
av NBF inngår Orebladet i
medlemsskapet.

Abonnementspris for ikke-medlemmer
er for 2004 kr. 75,-.

Manuskripter

Manuskripter kan sendes som Word-fil
(versjon 2000 eller eldre), gjerne som
vedlegg til e-post, til:

nbf.tla@vm.ntnu.no eller til

svein-t.batvik@dirnat.no.

Bruk skrifttype Times New Roman i
størrelse 12 gjennom hele teksten.

Enkel linjeavstand. Overskrifter
utheves. For de som ikke har tilgang på
PC kan manuskripter sendes
maskinskrevet eller tydelig
håndskrevet.

Norske plantenavn skal brukes der
disse finnes. Eventuelle latinske navn
skal stå i kursiv etter det norske navnet
uten bruk av bindestrek eller parentes.

Illustrasjoner

Redaksjonen ønsker illustrasjoner i
form av strektegninger, diagrammer og
foto (både papirkopier og dias). Merk
foto som skal returneres med navn og
returadresse.

Frist for manuskripter

Vårnummer: 1. april

Høstnummer: 1. november

Styret NBF-TLA:

Dagmar Hagen (leder)

Egil Ingvar Aunc

Marthe Gjestland

Trond Magne Storstad

Sølvi Wehn

Akse Østebrøt

Ekskursjonskomiteen:

Anders Lyngstad

Thyra Solem

Dag-Ingve Øien

Forsidebildet viser solblom
Arnica montana, som ifølge
artikkelen om Halvor Svinviks
herbarium i dette Orebladet ble
samlet av ham i Molde.

Foto: Svein Båtvik

Tegningene i bladet er laget av
Dagny Tande Lid og er gjengitt
med tillatelse.

Lederen har ordet:

Tida går fort. Vips er sommeren over, ull-longsen må hentes fram og piggdekkavgifta debatteres flittig i media. De aller fleste av oss kan vel ta med nye, botaniske opplevelser inn i høstmørket. Foreningen har gjennomført flere ekskursjoner og arrangementer i løpet av sommeren – både på egen hånd og sammen med andre lag og organisasjoner. Oppmøtet har vært litt varierende, men heldigvis finnes det mange gode eksempler på vellykkede tiltak. Flere av disse finner dere referat fra i dette Orebladet.

Den 7. oktober deltok jeg på det årlige møte mellom SABIMA og Direktoratet for naturforvaltning (DN) på Tungasletta. SABIMA (Samarbeidsrådet for biologisk mangfold) er paraplyorganisasjon for 13 biologiske foreninger med til sammen 15 000 medlemmer, mer info finnes på hjemmesida: <http://www.sabima.no/>.

SABIMA har fått etablert en tradisjon med at de har et årlig møte med ledelsen ved DN. Hensikten med disse møtene er i første rekke en toveis informasjonsutveksling. Til stede på møtet i år var representanter fra SABIMA sitt sekretariat og valgte råd, vi i Trøndelagsavdelingen deltok på vegne av vår grunnorganisasjon, og det var deltakere fra Norsk Ornitologisk forening. DN

stilte med sin direktør og en rekke sentrale personer innen de tema som var oppe. Det ble utvekslet informasjon om saker som skogvern, biologisk mangfold-kartlegging, introduserte arter og informasjonsstrategi.

Det som slo meg på dette møtet er at de ansatte i SABIMA har opparbeidet seg svært god tilgang til sentrale myndigheter og maktapparatet innen miljøforvaltningen. De har kompetanse og kunnskap om aktuelle prosesser og miljøsaker, og det er ikke tvil om at spiller en aktiv rolle som pådriver f.eks mot departement og direktorat. Gjennom SABIMA kan dermed de enkelte grunnorganisasjonene få en gjennomslagskraft som man verken har ressurser eller tyngde til å oppnå enkeltvis.

Men, - oppnår vi det vi vil, og får vi formidlet det vi mener? Det er en fare for at heltidsansatte, engasjerte medarbeidere i et slikt sekretariat ikke får god nok "matching" fra oss

medlemmer. Vi som sitter ute på grunnplanet klarer ikke alltid å "henge med i svingene" når et heldidsarbeidende sekretariat uttaler seg i saker. Det er lett for styret i et lite lokallag å føle seg utilstrekkelig når vi ser at vi ikke klarer å holde oversikt over hvordan sekretariatet arbeider og prioriterer, og når vi føler at vi ikke alltid klarer å gi konstruktive og kritiske tilbakemeldinger på innspill fra SABIMA.

Da slår det meg at de enkelte lokalforeningene i grunnorganisasjonene kanskje i svært liten grad påvirker hva som kommer ut fra SABIMA som "vår" holdning. SABIMA skal ha rollen som pådriver og representere grunnorganisasjonene i saker som angår natur og miljøvern inn mot politiske prosesser. Problemet er når denne rollen blandes med rollen som aktiv prosjektpartner.

Vi i styret har den senere tida fått mange kritiske kommentarer fra våre medlemmer på at SABIMA har fått midler til å gjennomføre prosjekter som ellers kunne gått til profesjonelle fagmiljøer.

Det mest aktuelle eksemplet er at SABIMA har fått midler til å tilrettelegge for rødlistekartlegging, som så medlemmene i grunnorganisasjonene skal gjennomføre. Trøndelagsavdelingen har et mangfold av medlemmer, både amatører og også en god del profesjonelle botanikere, – mange av disse jobber med opp-

dragsforskning. Det er helt urimelig å forvente at våre medlemmer fra fagmiljøene skal bidra med frivillig innsats på et SABIMA-prosjekt som de egentlig oppfatter som en profesjonell jobb.

Vi i styret har stor forståelse for at en del av våre medlemmer uttrykker skepsis til at SABIMA går inn som konkurrent på et presset oppdragsmarked. Vi har også understreket dette dilemmaet overfor sekretariatet i SABIMA.

Det får være nok politikk for denne gang. Jeg avslutter med å ønske alle velkommen på medlemsmøtene, og ønsker gjerne at våre medlemmer gir oss i styret innspill og synspunkter på "saker i tiden".

Hilsen

Dagmar Hagen

Leder i Trøndelagsavdelingen, NBF

Åkermoser i Trondheimsfjordområdet

Av Kristian Hassel

Mosene omtales ofte som primitive planter og med det menes at de bl.a mangler røtter og karstrenger for effektivt opptak og transport av vann og næringsstoffer. Dette gjør at mosene har begrenset evne til å konkurrere med karplanter om voksested. I noen få naturtyper kan moser likevel være dominerende, slik torvmoser *Sphagnum spp.*, er på myr og heigråmose *Racomitrium lanuginosum*, er i enkelte typer av kysthei.

Generelt kan en si at mosene vokser der andre planter ikke kan vokse eller de opptrer i tidlige suksessjonsstadier hvor konkurransen fra andre planter er liten. I så måte har mosene en viktig økologisk funksjon ved at de kan binde jord eller danne ny jord (f.eks over berg) slik at planter med røtter (karplanter) i neste omgang kan etablere seg.

I kulturlandskapet finner vi moser som epifytter på løvtrær, hustak, i engvegetasjon og på åpen jord i åkerkanter og beitemarker; - i det følgende vil det handle om den siste gruppen. Det som karakteriserer åkerkanter og beitemark er at vi her har en viss grad av forstyrrelse f.eks gjennom pløying og dyretråkk. Ulike typer forstyrrelser fører til at ny bar jord blir tilgjengelig med ulik mengde og frekvens. I selve åkeren er det gjerne for mye forstyrrelse og sam-

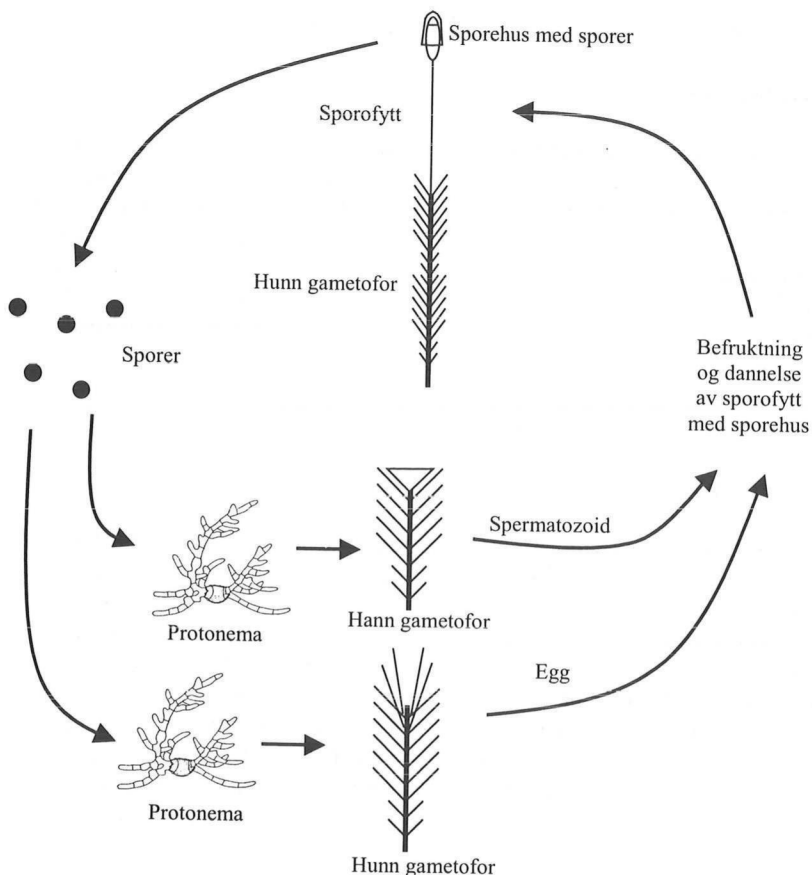
tidig for lite lys til at mosene kan klare seg, men ett viktig unntak er kornåkrer. En britisk studie viser at kornåkrer som får ligge som stubbåkrer etter at de er høstet (ikke pløyd før neste vår), kan både være artsrike og inneholde uvanlige mosearter (Porley 2000).

Livssyklus

For å kunne angi om en art som sjelden observeres er truet/sårbar eller ikke, er det viktig å ta hensyn til organismens livssyklus og den spesifikke artens livshistorie-strategi. Alle mosene (bladmoser, levermoser og nålkapselmoser) er karakterisert av en diplohaplont livssyklus med det diploide (2n) sporofytt-stadiet permanent festet til og avhengig av det haploide (n) gametofytt-stadiet (se figur 1). I tillegg til seksuell formering kan de fleste moser formere seg vegetativt ved fragmentering eller ved spesialiserte spredningsenheter (grokorn).

Livshistorie-strategier

Inndeling av mosene i ulike livshistorie-strategier baserer seg på systemet utviklet av den nederlandske moseforskeren Heijno During (1979, 1992), hvor artene kan klassifiseres etter moseskuddets (gametoforens) livslengde og sporenes størrelse

Figur 1. Seksuell livssyklus hos moser, fra en spirende spore (haploid) utvikles en forkim (protonema) og fra denne vokser det opp ett eller flere moseskudd (gametofytter). Disse moseskuddene kan enten være thalløse (f.eks krokodille-mose *Conocephalum conicum*) eller som her illustrert bestå av stamme og blad (f.eks bjørnemoser *Polytrichum spp.*) På moseskuddene dannes kjønnsorganer som produserer gameter, og etter befruktning utvikles sporofytten (diploid) som er festet til moseskuddet og er ernæringsmessig avhengig av dette. I sporofytten skjer reduksjonsdelingen (meiose) og haploide sporer dannes.

(Tabell 1). Hos artene som vokser i åkerkanter og på bar jord i beitemark er det hovedsakelig tre ulike livshistorie-strategier som kan forventes:

- *rømlinger*
- *kolonister*
- ettårige til kortlivede *pendlere*.

Rømlingene har ettårige moseskudd (gametoforer), produserer mange små sporer og vokser på substrat som er uforutsigbare i sin forekomst og tilgjengelig kun for en kort periode. De mange små sporene er effektive spredningsenheter og noen sporer vil sannsynligvis lande på et nytt tilgjengelig substrat hvor de kan etablere seg.

Kolonistene skiller seg fra rømlingene ved at de lever lenger, vokser på substrat som er tilgjengelig i noen få år og at aseksuell (vegetativ) reproduksjon er vanlig forekommende. Kolonistene kan videre deles inn i undergrupper, hvor kortlivede kolonister baserer seg på spredning i tid ved å produsere vegetative spredningsenheter som dannes på rhizoider (festetråder) under jorda. Kolonister i streng betydning har gjerne vegetative spredningsenheter som produseres i bladhyørner o.l., i tillegg til at de ofte har sporofytter.

Pendler-artene karakteriseres generelt av at de vanligvis danner sporofytter, har store sporer ($>20\ \mu\text{m}$), og er tilpasset å leve på substrat som jevnlig forsvinner og gjenoppstår i

det samme habitatet slik som for eksempel tråkk i en beitemark. Ettårige pendlere skiller seg fra kortlivede pendlere ved at de lever på substrat med kortere varighet og dermed må gjennomføre livssyklusen raskere. Både pendlere og kortlivede kolonister sprer sine diasporer (seksuelt eller aseksuelt produserte spredningsenheter) i tid og er derfor avhengige av å overleve ugunstige perioder i diasporebanken.

En siste type er store flerårige "stay-ere" som forekommer i mange typer beitemark og ikke er spesielt knyttet til bar jord, men begunstiges av at gresset holdes nede og ikke skygger ut mosene. Dette er den samme effekten som når en plen klippes ofte. Engkransmose *Rhytidiadelphus squarrosus*, blir da dominerende. Typiske arter i denne gruppen er bjørnemoser *Polytrichum spp.*, kransmoser *Rhytidiadelphus spp.*, og lundmoser *Brachythecium spp.* Det er gjerne slike arter som tidligere har blitt registrert, i den grad moser er registrert ved undersøkelser av planter i beitemark.

Åkermoser i Norge – ny kunnskap

Kunnskapsnivået når det gjelder forekomsten av moser knyttet til åkerkanter og bar jord i beitemark er svært lavt. Årsakene til dette kan være at mosene er små, ofte uten sporofytter og derfor lite attraktive å samle inn, og at taksonomien for enkelte artsgrupper ikke ble avklart

Tabell 1 Livshistorie-strategier hos moser, med vekt på de strategier vi finner i kulturmark. Etter During (1979, 1992).

Potensiell livslengde (år)	Sporer	
	Tallrike, små (<20µm)	Få, store (>20µm)
<1	Rømlinger (fugitives)	Ettårige pendlere (shuttles)
Få	Kolonister (colonists) Kortlivede kolonister Kolonister (sensu stricto)	Kortlivede pendlere (Langlivede pendlere)
Mange	Flerårige "stayers"	(Dominante)

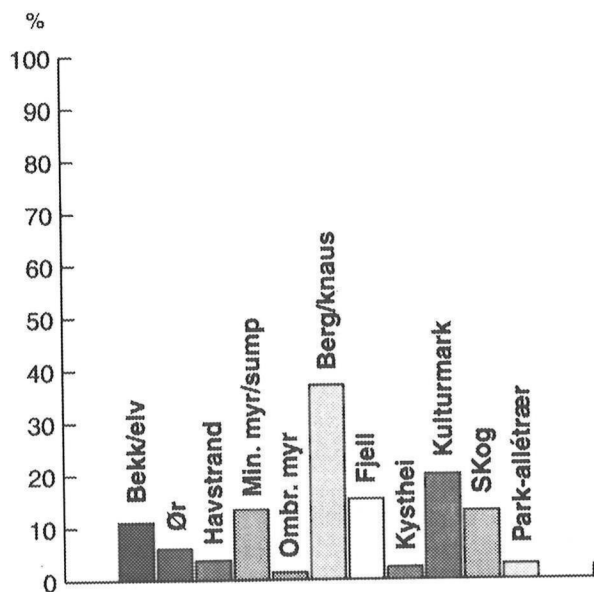
før på 1960-tallet (jfr. vrangmosene *Bryum spp.*; Crundwell & Nyholm 1964, Whitehouse 1969).

Med utgangspunkt i den norske rødlista (DN 1999) og foreløpige faktaark for moser (Frisvoll & Blom 1997) kan vi få et lite innblikk i dagens kunnskapsstatus for moser knyttet til bar jord i kulturlandskapet. Av de totalt 216 arter som rødlista omfatter er 20% (43) knyttet til kulturmark og er dermed det habitatet med nest flest rødlistearter (se figur 2). Blant disse (43) vokser 28 arter på bar jord i lavlandet og bar jord er det desidert viktigste voksestedet (substratet) for sjeldne moser i kulturmark. Med utgangspunkt i faktaark for rødlistede moser (Frisvoll & Blom 1997) ser en at for arter som vokser på bar jord er omtrent 2/3 av artene ikke registrert etter 1920.

I forbindelse med en undersøkelse av kornåkerkanter og enkelte beite-

marker i Trondheimsfjordområdet høsten 2003, ble mange interessante funn gjort (Hassel 2004). Jeg vil her gi en kort oppsummering av noen av de artigste artsfunnene, samt si noe om åkermosenes fremtidsutsikter. For en mer fyldig redegjørelse henvises til Hassel 2004.

Alle de undersøkte områdene var rundt Trondheimsfjorden med avstikkere opp Gauldalen og Orkdalen. Dette er områder som lå under havnivå etter siste istid, og jordsmonnet er i stor grad karakterisert av marin leire. Avvik fra dette finner vi på lokaliteter ved vassdrag hvor jordsmonnet er dominert av sand og grus. Trondheimsfjordområdet har et relativt gunstig klima (sørboreale og boreo-nemorale vegetasjonssoner), og karakteristisk for området er flatbygdene med utstrakt korndyrking. Området er, sammen med indre deler av Østlandet, de to viktigste områdene for korndyrking i Norge (Moen

Figur 2. Rødlistede mosearters prosentvise fordeling på levested (DN 1999).

1998). I åkerlandskapet er det i kantsonene, mot løvskog, vi finner det gunstigste mikroklimaet for moser.

Totalt ble 56 arter registrert. Det ble funnet tre nye arter for Norge, seks arter på den nasjonale rødlista, og flere regionalt interessante funn.

I omtalen av artsfunnene oppsummerer jeg status for artene som behandles av den norske rødlista (DN 1999) og artene som er nye for Norge. Status er hovedsakelig vurdert ut i fra informasjon gitt av Frisvoll & Blom (1997), og artens forekomst i Sverige (Hallingbäck 1998).

Sveipmose *Acaulon muticum*, (rødlistestatus V) er tidligere oppgitt fra 11 lokaliteter (sist samla i 1915) og er nå funnet på ytterligere 5-6 lokaliteter (Hassel 2003, 2004). Dette er en kraftig økning i antall lokaliteter, og arten har trolig vært oversett. Sveipmose er ikke rødlista i Sverige. Arten har en pendlerstrategi og produserer få, men store sporer og har et kort livsløp. I Norge har arten en typisk "åkerrose-utbredelse" og forekommer rundt Oslofjorden og rundt Trondheimsfjorden. Denne type disjunkt utbredelsesmønster kan trolig forklares ut fra forekomsten av egne voksesteder da arten ser ut til å

være knyttet til åkerkanter og beitemark på noe basisk leirjord.

Raudknollvrangmose *Bryum kling-graeffii* (E), er tidligere oppgitt med fire lokaliteter (sist samla i 1894) og er nå funnet på 17 nye lokaliteter. Arten ble først utredet av Crundwell & Nyholm (1964), og deres norske lokaliteter stammer fra revisjon av gammelt materiale. Arten er ikke rødlista i Sverige og den kraftige økningen i antall lokaliteter kan tyde på at den er vanligere forekommende enn tidligere antatt. Denne og de neste tre artene er typiske kortlivede kolonister som produserer grokorn på rhizoider og har et moseskudd (gametofor) med kort levetid.

Kuleknollvrangmose *Bryum micro-erythrocarpum* (DM), er tidligere oppgitt fra tre lokaliteter (sist samla i 1891) og er nå funnet på fire nye lokaliteter. Arten tilhører samme taksonomiske gruppe som *Bryum kling-graeffii*, men ser ut til å være mye mer sparsomt forekommende enn denne. Artene er ikke rødlista i Sverige og kan muligens være oversett hos oss.

Bryum violaceum (en vrangmose), er tidligere ikke oppgitt for Norge og er nå funnet på 29 lokaliteter. Arten tilhører samme taksonomiske gruppe som de to foregående artene og må kunne anses å være vanlig innen undersøkelsesområdet. Arten er ikke rødlista i Sverige, og selv om arten bør ettersøkes i andre deler av landet

er det sannsynlig at den ikke kommer med når rødlista skal revideres.

Dicranella staphylina (en grøftemose), er tidligere ikke oppgitt for Norge og er nå funnet på 13 lokaliteter. Arten ble utgreidd av Whitehouse (1969) og er ikke funnet med sporofytt noen steder. Aseksuell reproduksjon skjer via grokorn som dannes på rhizoidene. Arten er ikke rødlista i Sverige, og selv om arten bør ettersøkes i andre deler av landet er det sannsynlig at den ikke kommer med når rødlista skal revideres.

Grøftelommemose *Fissidens exilis* (DM), er tidligere oppgitt fra 18 lokaliteter og er nå funnet på én ny lokalitet (arten er oppgitt av Hassel (1999) fra Nedre Leirfoss i Trondheim og er også samlet i de siste årene ved Selsbakk og Leangenbukta i Trondheim). Artens typiske voksested er på bar leirjord i løvskog ved rennende vann, men kan også vokse i andre fuktige miljø. Beitemark og åkerkanter anses å være sekundære voksesteder. Arten er en typisk *rømling*, og livssyklusen gjennomføres raskt og mange små sporer blir produsert.

Phascum floerkeanum (en løkmose), er tidligere ikke oppgitt for Norge og er nå funnet på fire lokaliteter. I Sverige er arten rødlista ("sällsynt") og har kun ett funn etter 1980. Den er også med på den europeiske rødlista i kategori K ("insufficiently known"; ECCB 1995). I Sverige oppgis arten

å vokse på kalkholdig, periodevis fuktig leirjord. Arten har en pendlerstrategi, er ettårig og produserer få, men store sporer. Årsaken til at denne arten er så sjelden å observere kan være at den lever størstedelen av sitt liv som sporer i diasporebanken. På bakgrunn av artens svenske og europeiske status bør den også omfattes av den norske rødlista. Det anbefales også å overvåke de to største populasjonene for å øke kunnskapen om artens forekomst.

Piggbeermose *Pottia davalliana* (DM), er tidligere oppgitt fra sju lokaliteter (sist samla i 1895) og er nå funnet på én ny lokalitet. I Sverige er arten rødlista ("hänsynskrävande"). Arten har som foregående art en pendlerstrategi og kan av den grunn være vanskelig å observere. Den nyoppdagede populasjonen er på flere hundre moseskudd og bør overvåkes for å fremskaffe kunnskap om artens biologi.

Sveipkrusmose *Weisia longifolia* (E), er tidligere oppgitt fra åtte lokaliteter (sist samla i 1906) og er nå funnet på én ny lokalitet. Arten er ikke rødlista i Sverige. Arten er kortlivet over bakken og har en pendlerstrategi. Forekomsten på den nye lokaliteten er sparsom, men den bør overvåkes for få kunnskap om arten.

Åkermosene og jordbruket

Fire arter knyttet til bar jord i kulturlandskapet er registrert for første

gang i Norge i de siste par åra (Hassel 2003, 2004). Mange rødlistearter er funnet på nye lokaliteter og flere av disse har ikke vært observert det siste hundreåret. Flere arter som tidligere kun har vært kjent fra Oslofjordområdet og Sør-Sverige er nå funnet i Trondheimsfjord-området, og dette innebærer en flytting av artenes nordgrense med ca 500 km. Spørsmålet som melder seg er hvorfor disse artene ikke har vært kjent tidligere eller ikke har vært observert det siste hundreåret. Noen av årsakene har jeg allerede vært inne på. Det er opplagt at noen av artene er oversett eller med vilje ikke samlet inn fordi de er vanskelige å artsbestemme. Dette gjelder trolig den nye vrangmosen for Norge og den nye grøftemosen. Begge artene formerer seg ved produksjon av grokorn på rhizoidene (festetråder), har et kortlivet moseskudd og en sporofytt som produseres sjelden eller ikke er kjent. I tillegg er kortlivede kolonistarter, i likhet med pendlerarter, i stand til å overleve lange perioder i diasporebanken, noe som gjør dem vanskelige å observere.

Moser på bar jord i kulturlandskapet har ved ulike livshistorie-strategier tilpasset seg miljø med høy grad av forstyrrelser. De er derfor avhengige av et aktivt jordbruk med bruk av beitemarker og kornproduksjon. Hvis beitemarkene ikke holdes i hevd og korndyrkingen opphører vil disse mosene gradvis forsvinne. En faktor som er vist å ha negativ inn-

virkning på mosefloraen knyttet til kornåkrer er endringer i rutinene for tidspunkt for pløying. I Storbritannia har man observert en nedgang i mosediversiteten knyttet til kornåkrer etter at det ble mer utbredt med høstpløying (se Porley 2000 og referanser der). Dette forklares med at mosene ganske enkelt ikke rekker å gjennomføre sin livssyklus i den tiden som går fra kornet høstes og til åkeren pløyes. Effekten av en overgang til høstpløying vil ikke være merkbar før etter en del år på grunn av at diasporebanken fungerer som en buffer, men gradvis vil artene også forsvinne derfra. Det er derfor gunstig at pløying foregår om våren både for mosenes del og for å unngå avrenning og jorderosjon.

Litteratur

- Crundwell, A. C. & Nyholm, E. 1964. The European species of the *Bryum erythrocarpum* complex. – Transactions of the British Bryological Society 3: 563-637.
- DN, Direktoratet for naturforvaltning 1999. Nasjonal rødliste for truede arter 1998. – DN-rapport 1999-3.
- During, H. J. 1979. Life strategies of bryophytes: a preliminary review. – Lindbergia 5: 2-18.
- During, H. J. 1992. Ecological classification of bryophytes and lichens. – In: Bates, J. W. & Farmer, A. M. (eds.): Bryophytes and lichens in a changing environment, pp. 1-31. Clarendon Press, Oxford.
- ECCB, European Committee for Conservation of Bryophytes 1995. Red Data Book of European Bryophytes. – Trondheim.
- Frisvoll, A. A. & Blom, H. H. 1997. Trua mosar i Noreg med Svalbard. Førebelse faktaark. – NTNU Vitensk. Mus. Rapp. Bot. Ser. 2000-3.
- Hallingbäck, T. (ed.) 1998. Rödlistade mossor i Sverige. Artfakta. – ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Hassel, K. 1999. Småalgemose og grøftelommemose ved Nedre Leirfoss. – Orebladet 2: 19-20.
- Hassel, K. 2003. *Acaulon mediterraneum* Limpr. confirmed for Norway, with remarks on the redlisted *A. muticum* (Hedw.) Müll. Hal. – Lindbergia 28: 97-98.
- Hassel, K. 2004. Moser i kulturlandskapet og registreringer i åkerkanter og beitemark i Trondheimsfjordområdet. – DN-utredning 2004-5.
- Porley, R. 2000. Bryophytes of arable fields: current state of knowledge and conservation. – In: P. Wilson & M. King (eds.): Fields of vision: a future for Britain's arable plants, pp. 8-19. Plantlife, London.
- Whitehouse, H. L. K. 1969. *Dicranella staphylina*, a new European species. – Transactions of the British Bryological Society 5: 757-765.

Kristian Hassel, Jarleveien 3c,
7041 Trondheim

Skogbjørnebær *Rubus nessensis*, i Midt-Norge

Av Eli Fremstad og Egil Ingvar Aune

I den sjettede utgaven av nasjonalfloraen vår, Lid & Lid (1994), står det at to bjørnebær-arter (*Rubus*, seksjon ekte bjørnebær *Rubus*) går nord til Midt-Norge, som i herbariesammenheng omfatter områdene fra MR Rauma – Sandøy til No Rana – Dønna. Rynkebjørnebær *Rubus scissus*, er kjent til Molde, og skogbjørnebær *Rubus nessensis*, til Surnadal. I den sjuende utgaven (Lid & Lid i 2004, som er i trykk) er nøkler og beskrivelser til slekta *Rubus* kraftig forbedret. Fremdeles er bare to ville (hjemlige) bjørnebærarter angitt for MR. Ingen andre ville bjørnebærarter er funnet andre steder i Midt-Norge.

Skiller mellom skogbjørnebær og rynkebjørnebær

De to artene skilles i nøkkelen (Lid & Lid 2004: 236) i hver sin "gruppe" på grunnlag av pollenbærernes lengde i forhold til griflene:

- Pollenbærerne jevnlange med eller lengre enn griflene; her hører skogbjørnebær hjemme (sammen med to andre arter)
- Pollenbærerne kortere enn griflene; her har vi rynkebjørnebær (sammen med to arter).

Følgende karakterer har de felles:

- Bladene på de ikke-blomstrende årsskuddene er 4-5 koblet, men varierer en del i antall småblad.

- Begerbladene er grønne på utsiden, med hvitfiltet kant (fordi begerbladene er tett hvitfiltet på innsiden)
- Årsskuddene har få eller ingen kjertelhår.

Skogbjørnebær deles til overmål i to underarter; vanlig skogbjørnebær, ssp. *nessensis*, og nålbjørnebær, ssp. *scissoides*. Det siste navnet peker mot likhet med rynkebjørnebær, og floraen sier da også: "Ssp. *scissoides* har nokre trekk som peiker mot *R. scissus*. Det er moegeleg at alle tre er betre behandla som tre underartar av *R. nessensis*." I denne sammenheng har vi ikke gått inn på underartene, bl.a fordi vi ikke har årsskudd med blader i herbariematerialet. Alt materiale som ble samlet i 2004 var blomstrende toårsskudd, og det er stort sett det som er samlet ellers også.

Vi er rimelig sikre på at det som ligger i herbariene er skogbjørnebær (noen belegg er revidert for Flora Nordica), men vi synes ikke at beskrivelsen i Lid & Lid (2004) er helt god. Begerbladene ser grønne ut på utsiden (i motsetning til grålodne hos en annen gruppe av seksjonen), men de er like fullt temmelig hårete. Blomsterskaftene skal være spredt håret og skal mangle lange stilkkjertler (i motsetning til den forvillede alleghenybjørnebær *R. allegheniensis*).

sis), men blomsterskaftene på skogbjørnebær i MR er temmelig hårete og har både noen stilkete og ustilkete kjertler m.m.

Plutselig var de der

Trass i en del botanisering i regionen, og litt bjørnebær-erfaring fra sin tid på Vestlandet, hadde Eli ikke støtt på bjørnebær ennå i Romsdal – Nordmøre. I slutten av juni 2004 var hun på de rette stedene til rett tid. Da stod en bjørnebær i full blomst og var svært lett å se under bilkjøring. På vei hjem fra feltarbeid i ytre Romsdal og med bedagelig kjøring inn og ut fjordene, tok hun åtte belegg av en bjørnebær som uten videre fikk *Rubus nessensis* på kladde-etiketten. Dette var påfallende mange lokaliteter på én dag. Er arten mye vanligere enn vi har trodd, men ikke samlet? I alle fall var det grunn til å finne ut hva vi nå har av lokaliteter for arten.

Skogbjørnebær i MR

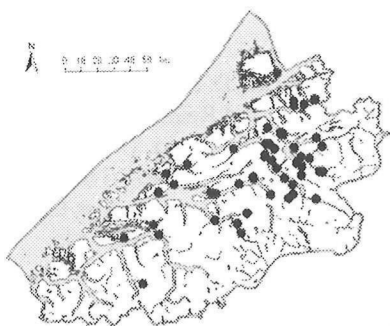
Kartet (figur 1) er tegnet på grunnlag av herbariemateriale i NTNU, Vitenskapsmuseet (herbarium TRH) og i Universitetet i Bergen, Bergen Museum (BG).

De 56 beleggene i TRH fordeler seg på én lokalitet i **Aukra** (Eli Fremstad 2004, "ny" for kommunen), fem i **Aure** (tre Jon Kaasa 1955-56 og to Finn Oldervik 2001), én i **Fræna** (Olav Gjærevoll 1952), to i **Gjem-**

nes (Jarle I. Holten 1978), to i **Mid-sund** (Jarle N. Kristiansen 1971), fire i **Molde** (én Jon Gjerstad 1934, én Olav og Inger Gjærevoll 1962, én Eli Fremstad 1999 og én 2004), fire i **Neset** (én Olav Gjærevoll 1952, to Jarle Holten 1979, én Eli Fremstad 2004), tre i **Rauma** (én Olav Gjærevoll 1962, én Jarle I. Holten og Bjørn Sæther 1982, én Jarle I. Holten 1983), én i **Smøla** (Geir Gaarder og John Bjarne Jordal 1996), seks i **Sunddal** (to Jarle I. Holten 1978 og én 1980, tre Eli Fremstad 2004), 13 i **Surnadal** (én Martin Opland 1947, én Asbjørn Moen 1967, to 1968 og én 1971, tre Anders Talgø 1974, én Arnt Steinvik 1979, én Liv E. Vold 1980, én Rolv Hjelmstad og Randi Baadsvik 1996, to Eli Fremstad 2004), én i **Ørsta** (Nils A. Sørensen 1947) og én i **Ålesund** (Bjarne Mathisen og Einar Fondal 1959).

I BG finnes ni belegg: Ett fra **Gjemnes** (Universitetet i Bergen, hovedfagsekskursjon 1975), ett fra **Molde** (Arnfinn Skogen og Sigrid Lindmo 1991), to fra **Rauma** (ett Arnfinn Skogen og Eli Fremstad 1971, ett Stein Sæbø 1976), to fra **Sunddal** (ett med uleselig navn på vår etikett-kopi 1935, ett Brith N. Lunde og Arnfinn Skogen), ett fra **Surnadal** (Johannes Lossius 1868), to fra **Ørskog** (ett Ingvald Røshberg 1974, ett Arnfinn Skogen og Sigrid Lindmo 1991).

Ny nordgrense er i Smøla, Glassøya, MR 61,24. Når dette skrives, er vi

Figur 1. Utbredelsen av skogbjørnebær *Rubus nessensis*, basert på belegg i TRH og BG.

ikke helt sikre på om Smøla kommer med som nordgrense i Lid & Lid (2004), eller om Surnadal fremdeles får den æren.

Slik kartbildet er nå (på grunnlag av herbariebelegg), ser skogbjørnebær ut til å være vanligere i Romsdal enn på Sunnmøre, og enda vanligere i indre fjordstrøk på Nordmøre. Noen rimelig grunn til dette ser vi ikke, for det skulle være rikelig med passende voksesteder i hele fylket.

Konsentrasjonen av prikker i Sunndal – Tingvoll – Surnadal kan skyldes at de midtre og indre fjordområdene har mye attraktiv vegetasjon og rik flora og derfor har trukket til seg mange botaniserende – og dermed er også bjørnebær blitt funnet. Men det er forskjell i undersøkelsesfrekvens i regionene. Ifølge kart som Oddvar Pedersen, Oslo, har laget for TRH over frekvensen av undersøk-

elser (egentlig belegg) i MR, er det særlig mye ugjort i Vanylven – Vol da – Ørsta – Sykkylven og fremdeles bryet verdt å botanisere i både ytre Romsdal og i store deler av Nordmøre.

Det at relativt mange belegg skriver seg fra de siste tiårene kan ha to årsaker: Større feltaktivitet enn før, og at skogbjørnebær er i spredning. Som mange andre arter profiterer den nok, iallfall i en lengre periode, på at kulturmark gror igjen og at det blir flere "upussede" skogkanter og mer skrotemark.

Voksesteder

Bjørnebærene er lavlandsarter, men flere belegg i Møre og Romsdal har høydegrenser på 200–300 m o.h.: I Surnadal på 200 m i Øvstbødalen og 300 m i Romålia, ved 230 m i Nesset V for Grandsetra og 240 m i Tingvoll ved Gyl. Lid & Lid (2004) angir ca. 500 m som høydegrense for skogbjørnebær i Hjørtal i Telemark. En kan vel vente at høydegrensen faller noe nordover langs kysten, så kanskje er høydeintervallet 0–300 m det nivået der en kan vente å finne skogbjørnebær i MR.

Samtlige belegg fra 2004 ble gjort i veikanter, enten grensende opp til kratt- og skogkanter eller mot innmark, og mange av de andre beleggene har lignende angivelser av voksested, som "bjørkeskog", "blåbærrik furuskog", "oreskog", "kant av

oreskog", "hasselli, hasselskog", "askeskog", "rik skogkant", "frodig kantvegetasjon" og "beitemark". En kan nesten gå ut fra at alle angivelser av skog refererer til lysåpne skoger og skogkanter. Dette er samme type voksesteder som så godt som alle bjørnebærartene i landet har. Lid & Lid (2004) slår fast at "Alle artane veks i krattskog, skogkantar, i gjengrodder enger og åkrar og på vegkantar og anna skrotemark, og det syncst som om dei skil seg lite økologisk."

Og nå, Oreblad-lesere, vet dere hva dere skal se etter, og hvor, neste sommer. Hvis dere finner bjørnebær på nye lokaliteter, så press belegg og send dem til Herbarium TRH, NTNU, Vitenskapsmuseet, Seksjon for naturhistorie, 7491 Trondheim. Pass på å få med både sterile årsskudd og fertile toårsskudd og legg ved opplysninger om finnested, dato og finner.

Takk til Reidar Elven som lot oss få kopi av korrekturen til bjørnebærkapitlet i den kommende Norsk flora, 7. utg., og til Solfrid Hjelmtveit som raskt gav oss kopier av etikettene til skogbjørnebær-belegg i herbariet i Bergen.

Litteratur

- Lid, J. & Lid, D.T. 1994. Norsk flora. 6. utg. ved Reidar Elven. – Det Norske Samlaget, Oslo. 1014 s.
- Lid, J. & Lid, D.T. 2004 (i trykk). Norsk flora. 7. utg. ved Reidar Elven. – Det Norske Samlaget, Oslo.

Eli Fremstad og Egil Ingvar Aune, NTNU, Vitenskapsmuseet, Seksjon for naturhistorie, 7491 Trondheim

Eli.Fremstad@vm.ntnu.no

Egil.Aune@vm.ntnu.no

Av de tre omtalte *Rubus*-artene i artikkelen er bare skogbjørnebær, *Rubus nessensis*, illustrert i Lid & Lid 1994:

Skogbjørnebær *Rubus nessensis* ssp. *nessensis*

Rynkebjørnebær *Rubus scissus*

Alleghenybjørnebær *Rubus allegheniensis*
(Alle tre foto av Svein Båtvik)

Halvor Svinviks herbarium

Av Egil Ingvar Aune og Eli Fremstad

Halvor Svinvik (1894-1976) er mest kjent for at han saman med kona Anne (1906-1993) bygde opp den botaniske hagen som i dag kallast Svinviks arboret ved Todalsfjorden i Surnadal kommune. I 1971 donerte ekteparet Svinvik eigedommen med heile plantesamlinga til Det kongelig norske videnskabers selskab, Museet (no NTNU, Vitenskapsmuseet). Historia til hagen og innsatsen til ekteparet Svinvik er skildra av Hjelmstad (1998).

I 2003 meldte Kjetil Løseth, som dei siste åra har vore ansvarshavande på staden, at Halvor Svinvik (heretter kallar vi han HS) sitt skoleherbarium var funne i uthuset (låven). Vi, Eli Fremstad som konservator for karplantcherbariet ved Vitenskapsmuseet og Egil I. Aune som fagleg ansvarleg for arboretet, kom fram til at det beste var å innlemme Svinviks herbarium i herbariet ved Vitenskapsmuseet (Herbarium TRH). Slik kan vi sikre at materialet blir best mogleg teke vare på for "all framtid", og blir tilgjengeleg for vitenskaplege granskningar der desse plantene kan vera av interesse.

HS sitt herbarium var eit skoleherbarium som vart til i 1918 da han var elev på den eittårige hagebruksskolen på Hylla i Nord-Trøndelag. Berre nokre få planter var samla seinare.

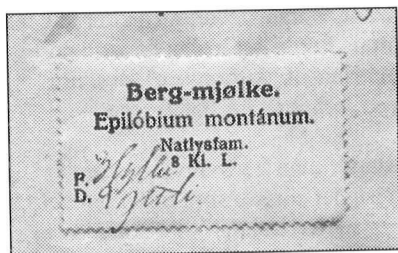
Det siste daterte belegget er frå 1928, men det er mogleg at nokre få er samla på 1930-talet, sjå nedafor.

Fleire av plantene var angripne av insekt, og nokre få var så sterkt sundbrotna og oppsmuldra at dei måtte kastast.

Fire belegg var utan vitenskapleg verdi da det mangla både finnestad og dato. Dette gjaldt klokkeløng *Erica tetralix*, jåblom *Parnassia palustris*, myrklegg *Pedicularis palustris*, og småtranebær *Vaccinium oxycoccus* ssp. *microcarpum*. Totalt vart 133 belegg innlemma i TRH. .

Etikettane

Herbariet til HS var utstyrt med små prefabrikkerte namnetikettar som mange av den litt eldre garden vil nikke gjenkjennande til frå sine eigne skoledagar (figur 1). Om "F." på etikettane var meint som finnar eller funnstad er uklart. HS har alltid skrive på funnstaden, gjerne eit gardsnamn. Det vart nok rekna som sjølv-sagt at finnaren var Halvor Svinvik. Datoen manglar oftast årstal, men for dei plantene som er samla i Inderøy kan vi rekne med at året er 1918. Han samla også nokre artar der han tydelegvis ikkje hadde ferdige namnelappar (figur 2).

Figur 1. Døme på prefabrikkert namneetikett i herbariet til Halvor Svinvik. *Epilobium montanum* kallar vi i dag krattnjølke, men dette var før konservator Johannes Lid og professor Rolf Nordhagen normerte dei norske plantenamna (Nordhagen 1940). F(unnstaden) har HS notert som "Hylla". D(atoen) var "9 juli", årstal manglar, men planta vart temmeleg sikkert samla i 1918.

Ombestemmingar

Fire artar var feilbestemte og vart ombestemte av Eli Fremstad. Markrapp *Poa trivialis*, var feilbestemt som tunrapp *P. annua*, engfiol *Viola canina* ssp. *canina*, var kalla sandfiol *V. rupestris* [arenaria], engfrytle *Luzula multiflora* ssp. *multiflora*, var forveksla med hårfrytle *L. pilosa*, og ein bekkeveronika *Veronica beccabunga*, hadde fått namnet snauveronika *V. serpyllifolia*. Andre "ombestemmingar" har meir preg av opprettingar og klargjeringar der dei gamle florabøkene anten ikkje omtalte dei taksona som vi i dag reknar med eller hadde ei anna oppfatning av statusen (t.d. art eller underart). Dette gjeld omdøyping av *Agrostis*

vulgaris til *A. gigantea* (storkvein), *Alchemilla vulgaris* til *A. wichurae* (skarmarikåpe), *Amelanchier vulgaris* [ovalis] til *A. spicata* (junisøtmispel), *Epipactis latifolia* til *E. atrorubens* (raudflangre), *Ribes rubrum* til *R. spicatum* ssp. *spicatum* (villrips) og *Viola silvatica* til *V. riviniana* (skogfiol).

Figur 2. For nokre meir sjeldsynte artar var det ikkje med ferdige namnelappar, og da måtte Halvor Svinvik sjølv skrive norsk og vitskapleg namn, familie og klasse i Linné sitt system. Her gjeld det "stinkende benurt" *Ononis arvensis*, som vi no kallar bukkebeinurt. Denne arten har framleis ein av dei inste lokalitetane ved Trondheimsfjorden nær Hylla i Inderøy.

Kor HS samla planter

111 av belegga er samla i noverande Inderøy kommune, i tidsrommet april-juli (1918) på gardane Hylla, Hammer, Salberg og Jule. Med unn-tak av Jule, hørte desse til Røra herad i 1918.

Fem artar er samla i Molde, på Fanbostad og datert 14.7, men utan år. Sven Olav Svinvik opplyser at onkelen Halvor arbeidde på eit gartneri på Fanbostad ein periode, truleg først på 1930-talet. Så vi må tru at belegga er frå denne tida. Hjelmstad (1998, s. 13) fortel at HS i åra 1938-40 var på Oppdøl ved Hjelset i noverande Molde, men sidan dette er nesten to mil aust for Fanbostad er det lite truleg at funna er frå Oppdøl-perioden.

Plantene frå Todalen

17 belegg kjem frå heimegrenda til HS på nordsida av Todalsfjorden i det som var Stangvik herad da plantene vart samla (no Surnadal kommune). Åtte er udaterte (frå 1918?), sju er samla i 1927 og to i 1928. Dei fleste er frå heimegarden, Svinvika, og her presiserer HS gjerne funn-staden med ymse lokale stadnamn. Dei fleste stadnamna er i følge Sven Olav Svinvik (pers.meld. oktober 2004) framleis i bruk på garden. På etiketten for trollurt *Circaea alpina*, ser det ut som om HS har skrive "Jordbæruen". Namnet høyrer

svært "botanisk" ut, men etter dagens uttale burde det truleg ha vore normalisert til "Jarbergura", dvs. ura ved Jarberget (= "kantberget"?).

Blant funna frå Svinvik-garden er også det einaste som fortel om veksestaden (habitatet). På etiketten til skogkarse *Cardamine flexuosa*, står det "I åker ut for Klakkafjøset". Kanskje vart det med "åker" teke med fordi denne arten oflast blir funnen i skog. Det er helst slektningen rosett-karse *C. hirsuta*, som er "åkerugras", men i dei florabøkene som var i bruk på den tida, vart desse to artane ofte slegne saman og kalla anten *C. hirsuta* eller *C. silvatica*.

Vi veit ikkje kva for florabok HS nytta på denne tida. Det var to skolefloraer som konkurrerte; Sørensens som kom ut første gong i 1893 (9. utg. i 1916) og Hoffstads frå 1899 (3. opl. 1914). Hagebruksskolen til-rådde kanskje ein av desse floraene.

Dei aller fleste artane i herbariet til HS er vanlege og vidt utbreidde artar. Nokre av funna ville likevel ha vore "nyfunn", om dei hadde vorte innrapporterte den gongen dei vart samla. Det gjeld mange av funna på nordsida av Todalsfjorden. Trollbær *Actaea spicata*, skogkarse *Cardamine flexuosa*, trollurt *Circaea alpina*, krossknapp *Glechoma hederacea*, maurarve *Moehringia trinervia* og skjoldberar *Scutellaria galericulata* ville alle ha fylt hol i utbreiinga etter Sundfær (1923) sin flora over

Nidaros bispedømme. Stangvik herad er nesten ikkje nemnt der. Krossknapp som HS samla ved Øygarden er ikkje dokumentert frå Surnadal kommune, verken i herbariet eller i krysslisesamlinga ved Vitskapsmuseet.

Plantene frå Inderøy

Frå Inderøy har HS fleire av dei meir sjeldsynte og/eller kravfulle artane som veks i låglandet ved Trondheimsfjorden, t.d. engstorkenebb *Geranium pratense*, bukkebeinurt *Ononis arvensis*, sølvmure *Potentilla argentea*, vårmure *P. neumanniana*, marianøkleblom *Primula veris* og filtkongslys *Verbascum thapsus*. Den siste vart samla ved Jule og dei andre ved Hylla.

Ved Hylla tok HS også belegg av fleire artar tre og busker: Spisslønn *Acer platanoides*, junisøtmispel *Amelanchier spicata*, berberis *Berberis vulgaris* (med mørkt purpurfarga blad, "fol. atropurpurur"!), trollhegg *Frangula alnus*, stikkelsbær *Ribes uva-crispa*, svarthyll *Sambucus nigra*, rogn *Sorbus aucuparia* og rognasal *S. hybrida*. Ser vi her starten på den interessa for lignosar (tre og busker) som seinare skulle få HS til å grunnleggje eit arboret? Fleire av trea og buskene var truleg planta, men det er verdt å merkje seg at junisøtmispel i Lid & Lid (1994) blir rapportert som naturalisert i nettopp Inderøy.

Solblom i Molde

Det funnet som ut i frå dagens kunnskap er vurdert som mest interessant, er solblom *Arnica montana*, frå Fanbostad i Molde. Solblom er raudlista som omsynskrevjande – DC (Direktoratet for naturforvaltning 1999). Molde er nær nordgrensa for arten langs kysten. Etter litteraturen er dei nordlegaste førekomstane i Fræna, Gjemnes, Rennebu og Tynset (Lid & Lid 1994, Gaarder & Jordal 2003). Lindeberg (1855) nemner solblom frå Molde-området, men såvidt vi veit er HS sitt belegg det einaste som finst derifrå.

Arten veks i basefattige beite- og slåttemarkar og lyngheiar. Mange av lokalitetane har dei siste generasjonane vorte nedbygde, oppdyrka, sterkt gjødsla eller har grodd att med kratt og skog. Solblomen har derfor gått sterkt attende, og det er grunn til å tru at lokaliteten på Fanbostad no er nedbygd.

Eit typisk skoleherbarium

Den vitskaplege verdien av skoleherbarium er som regel liten. Funna er ofte dårleg stadfesta, manglar opplysningar om veksestaden, og materialet er ofte sparsamt (små belegg). Innimellom kan det dukke opp enkelte interessante belegg som t.d. solblomen frå Molde. Herbariet til HS er nokså typisk, verken betre eller annleis enn mange andre skole-

herbarium. Det at HS samla svært lite etter opphaldet på Hylla, kan tyde på at interessa for vill-plantene ikkje var spesielt stor, at han ikkje hadde tid/kapasitet eller at han ikkje såg noko behov for innsamling.

Ein kuriøs detalj er at innlemminga av herbariet til HS har mangedobla talet på belegg frå perioden 1918-28 i TRH. Det kan sjå ut til at mykje av det materialet som vart levert til museet i desse åra, på eit eller anna vis har gått tapt, men det er ei anna historie.

Litteratur

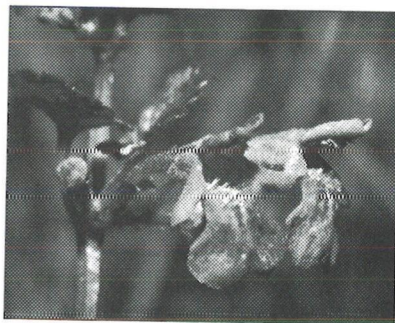
- Direktoratet for naturforvaltning 1999. Nasjonal rødliste for truede arter i Norge 1998. – DN-rapport 1999-3: 1-161.
- Gaarder, G. & Jordal, J.B. 2003. Regionalt sjeldne og truede plantearter i Møre og Romsdal. – Fylkesmannen i Møre og Romsdal, Miljøvernaveiinga. Rapport 2003-1: 1-70.
- Hoffstad, O.A. 1899. Flora for skoler. – Aschehoug, Kristiania. 132 s.
- Hjelmstad, R. 1998. Svinviks arbo-ret. – Vitenskapsmuseet, Trondheim. 63 s.
- Lid, J. & Lid, D.T. 1994. Norsk flora. 6. utg. ved Reidar Elvén. – Det Norske Samlaget, Oslo. 1014 s.
- Lindeberg, C.J. 1855. Fortsatta excursjoner i Norge 1855. Botaniska Notiser 1855: 161-171.

- Nordhagen, R. 1940. Norsk flora. Med kort omtale av innførte treslag, pryd- og nytteplanter. – Aschehoug, Oslo. 766 s.
- Sundfær, J. 1923. Floraen i Nidaros bispedømme. Praktisk handbok for skoler og ved botaniske utferder. – F. Bruns bokhandels forlag, Trondhjem. XXI, 236 s.
- Sørensen, H.L. 1893. Norsk flora. Til brug ved skoler og botaniske udflugter. – Brøgger, Kristiania. XXXII, 168 s.

Egil Ingvar Aune og Eli Fremstad, NTNU, Vitenskapsmuseet, Seksjon for naturhistorie, 7491 Trondheim

Egil.Aune@vm.ntnu.no

Eli.Fremstad@vm.ntnu.no

Korsknapp *Glechoma hederacea*, en av Halvor Svinviks "nyfunn" fra Todalsfjorden. (Foto Svein Båtvik)

Friluftslivets År 2005

Av Hjørdis Ree, sekretær for samarbeidsforumet for friluftslivs- og naturvernorganisasjoner (FNF) i Sør-Trøndelag

Det finnes år for det meste. Og i 2005 skal folket ut! At friluftsliv er bra er hevet over tvil. Men er det enkle friluftslivets fortreffelighet godt nok kjent? Har det den plass i mediebildet, på de offentlige budsjettene og i folks bevissthet, som det burde ha? Neppe. Håpet er at Friluftslivets År 2005 (FÅ05) vil bidra til mer oppmerksomhet om friluftslivet og dets uomtvistelige verdier, og at det igjen vil føre til at flere driver med friluftsliv.

I Friluftslivsmeldingen fra 2001 foreslo regjeringa et Friluftslivets År i 2005, noe Stortinget sluttet seg til.

Friluftslivets Fellesorganisasjon (FRIFO) har fått prosjektansvaret for året som har en rekke mål:

- sikre og forvalte viktige friluftsområder
- motvirke inaktivitet og helseproblemer
- styrke miljøbevisstheten
- ta vare på friluftslivet som viktig del av vår kulturarv.

Barn og unge er den viktigste målgruppen for FÅ05. Mange barn og unge er inaktive, noe som forårsaker helseproblemer nå og vil gjøre det i framtida. FÅ 2005 ønsker å nå den voksende gruppen inaktive. I tillegg vil FRIFO rette innsatsen mot funksjonshemmede og minoritetsgrupper.

Friluftsliv er en viktig faktor for folkehelsen og en viktig del av norsk kulturarv. Miljøbevissthet og naturglede henger sammen, og tesen har vært at naturglede kan framelskes gjennom et aktivt friluftsliv.

Men forskning om nordmenns aktiviteter viser at friluftslivet er i endring. Motoriserte aktiviteter og en voksende kommersialisering av friluftslivet utkonkurrerer det enkle friluftslivet, det som er så å si gratis å utøve, og som de aller fleste kan drive. Organisasjonene som er med i FNF er opptatt av å fremme et enkelt friluftsliv som ikke ødelegger naturen.

De ulike organisasjonene som deltar i det samarbeidsnettverket FNF utgjør, kommer til å markere FÅ05 på mange måter. I tillegg til noen ekstra arrangementer, ønsker mange å bruke den ekstra oppmerksomheten og de økte bevilgningene til å utvikle og markedsføre bedre sin vanlige virksomhet. Det vil finne sted en rekke såkalte hovedtiltak, - en god del av disse også i Sør-Trøndelag. FNF minner alle organisasjonene om at det, i tillegg til de midlene FRIFO har til fordeling, vil være mulig å søke Fylkesmannen i Sør-Trøndelag om midler til ulike tiltak i Friluftslivets År.

FRIFO har utviklet en aktivitetskalendar på internett, den vil bli operativ i løpet av de nærmeste månedene. Her kan alle som tilbyr en friluftslivsaktivitet markedsføre denne aktiviteten. Dermed skal det være lett å orientere seg i virvelen av gode tilbud og artige arrangement.

FNF i Sør-Trøndelag engasjerer seg i FÅ05 først og fremst ved å ta initiativ til, og ansvaret for, tre fellesarrangement i løpet av året:

- Åpning den 8. januar 2005
- Åpning av Friluftslivets Uke den 4. september 2005
- Avslutningsarrangement på tampen av året.

I tillegg vil FNF holde et seminar om motorferdsel i utmark, der vi setter det enkle friluftslivet i fokus og diskuterer de store utfordringene vi står overfor i forhold til snøskutere og, ikke minst, barmarkskjøring. Undersøkelser viser at fred og ro er de viktigste grunnene til at folk oppsøker naturen. Hvis eksisterende regelverk ikke følges, eller hvis kommunene er slepphendte med dispensasjoner til motorferdsel, er stillheten truet. De fleste i Norge støtter en streng praktisering av motorferdselloven, men dessverre er det for få som gir uttrykk for hva de mener. Majoriteten er taus, - noe som kan være risikabel oppførsel i det lange løp.

FNF ønsker også i FÅ05 å sette arealvern i fokus, ikke minst er det vik-

tig å ta vare på og videreutvikle gode, bolignære friluftslivsområder.

Håpet er at 2005 skal gi friluftslivet et skikkelig løft. I Friluftslivets År 2005 skal bredt samarbeid gi barn og ungdom mer lyst til å drive friluftsliv. Målsettingen er å få til en folkelig mobilisering for friluftslivet, og å synliggjøre friluftslivets mangfold og samfunnsmessige betydning.

Litt om FNF

FNF Sør-Trøndelag har kontor i TT-brygga, i Sandgata 30. Trondhjems Turistforening har sekretariatet. Et kontaktutvalg bestående av Trondhjems Turistforening, Sør-Trøndelag 4H, Sør-Trøndelag Jeger og Fiskerforbund og Naturvernforbundet i Sør-Trøndelag har ansvaret. Det daglige arbeidet utføres av sekretær Hjørdis Ree.

Følgende organisasjoner er med i FNF Sør-Trøndelag, et samarbeidsforum for ulike friluftslivs- og naturvernorganisasjoner i fylket:

- *Grønn Hverdag i Sør-Trøndelag*
- *Naturvernforbundet i Sør-Trøndelag*
- *Norges Jeger og Fiskerforbund Sør-Trøndelag*
- *Norsk Botanisk Forening Trondelagsavdelinga*
- *Norsk Ornitologisk Forening avdeling Sør-Trøndelag*
- *Syklistenes Landsforening Sør-Trøndelag*

- Sør-Trøndelag 4H
- Sør-Trøndelag krets av Norges Speiderforbund
- Trondheim Kajakk-klubb
- Trøndelag Natur og Ungdom
- Trondhjems Turistforening

Ønsker du mer informasjon, se på www.frifo.no, eller kontakt FNF Sør-Trøndelag, enten på e-post: sor-trondelag@fnf-nett.no, eller telefon 73 92 42 00/90 64 27 23.

Ekskursjoner i 2005

Ekskursjonsprogrammet for 2005 er ennå ikke klart, men vi håper å få med dette i vårnummeret av Orebladet.

Imidlertid kan vi allerede nå annonser en ekskursjon i NBF Trøndelagsavdelingen i 1. halvår av 2005:

Mandag 9. mai:

Vårtur langs Ladestien.
Opplev våraspektet i et av Trondheims mest populære utfartsområder sammen med botanikere som forteller om plantene vi ser langs stien.
Frammøte i Devlebukta kl. 18.00.
Leder: Thyra Solem.

Villblomstenes dag 13.juni 2004: Rapport fra turene i Trøndelag

Av Marte Gjestland,
regionkontakt for Trøndelag

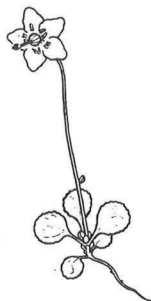
Gjennomførte turer:

- 1. Trondheim: Kristiansten festning, ettermiddagstur. Leder: Thyra Solem. Deltakere: 3.
Få, men meget interesserte deltakere. Tidspunktet var kanskje ugunstig.

- 2. Trondheim: Rundt Teisendammen. Leder: Asbjørn Moen. Deltakere: 23.
Meget fornøyd. Er på utkikk etter nytt turmål i nærheten.

- 3. Trondheim: Dragvollskogen. Leder: Line Johansen. Deltakere: 12.
Bare positive tilbakemeldinger fra deltakerne som var godt kjent i området.

- 4. Trondheim: Rønningen – Smistad. Leder: Marthe Gjestland. Deltakere: 15.
Hyggelig gruppe. Flott blomstring av

olavsstake i Pilegrimsleden satte spiss på turen. Turen var i samarbeid med Trondhjems Skiklubs Søndagstur og seks deltakere ble med på hele turen og samlet marigras og pors.

- 5. Malvik: Malvikodden. Ledere: Stephen Barstow, Sigrid Lindmo, Jan Erik Kofoed og Jarle I. Holten. Deltakere: 35.

Meget fornøyd med oppmøtet og interessen. Turen var i samarbeid med Nyttevektforeningen.

- 6. Orkdal: Espa – Rødåsen. Leder: Ingrid Bjørklund. Deltakere: 10 voksne og 2 barn.

Gikk ikke særlig langt, men hadde en lærerik og trivelig tur.

- 7. Hemne. Vessemarka. Ledere: Martin Steinveg og Egil Ingvar Aune. Deltakere: 17.

Turen gikk i samarbeid med Hemne hagelag.

- 8. Stjørdal: Steinvikholmen.

Ledere: Tor Bjørgen og Arnt Steinvik. Deltakere: 44.

Flott oppmøte. Udelt positivt. God hjelp av to botanikere som dukket opp. Turen i samarbeid med Stjørdal hagelag.

Oppsummering

Totalt var 159 deltakere med på turene, noe vi er godt fornøyd med. Det var godt turvær, delvis skyet med gløtt av sol, litt yr om ettermiddagen.

Alle turene stod oppført i DKNVS/NTNUs kunnskapskalender for 1. halvår 2004. Turene ble annonsert 11. juni i Adresseavisen sammen med annet program for Byen, bygdene og kunnskapen. Adresseavisen hadde også en redaksjonell omtale av turene på Villblomstenes dag i spalten "Ut på tur" der turen til Steinvikholmen ble spesielt omtalt med bilde. Turen til Steinvikholmen hadde ellers forhåndsomtale i Stjørdalsnytt, og en journalist fra avisen hadde referat fra turen. Turene i Orkdal og Hemne ble annonsert i avisen Sør-Trøndelag, som også hadde forhåndsomtale av turene. Turen i Hemne ble også annonsert og forhåndsomtalt i avisa Sørvesten. I Malvikbladet var det forhåndsomtale med bilde av turen til Malvikodden. Det ble også satt opp oppslag i nærområdene og på skoler uten at dette hadde noen virkning på oppmøtet.

Noen deltakere hadde merket seg turene i Kunnskapskalenderen, men de fleste ble med pga. forhåndsomtalen og annonsene i avisene. Vi hadde ingen kontakt med radio eller TV. Brosjyrer om NBF, Trøndelagsavdelingen ble delt ut på de fleste turene. Alle turlederne kan tenke seg å være med en senere gang. Vi hadde også positive samarbeidspartnere.

Neste Villblomstenes dag blir søndag 19. juni 2005.

INNHOOLD

Lederen har ordet	3	Foreningsstoff	
		Ekskursjoner i 2005	25
Artikler		Ekskursjonsreferater	
Kristian Hassel:		Marthe Gjestland:	
Åkermoser i Trondheims- fjordområdet	5	Villblomstenes dag 13. juni 2004: Rapport fra turene i Trøndelag	25
Eli Fremstad og Egil Ingvar Aune:		Møteprogram for våren 2005	28
Skogbjørnebær <i>Rubus nessensis</i> , i Midt-Norge	13		
Egil Ingvar Aune og Eli Fremstad:			
Halvor Svinviks herbarium	18		
Hjørdis Ree:			
Friluftslivets År 2005	23		

STOFF TIL NESTE NUMMER AV OREBLADET

For at bladet skal fortsette å gi en presentasjon av plantelivet i Trøndelag, må alle som har noe å bidra med ta kontakt med redaksjonen. Det kan dreie seg om nærmest hva som helst av botanisk stoff med tilknytning til vårt område, små og større artikler f.eks om hvilke prosjekter og botaniske aktiviteter som forskere og studenter driver med, artikler med botanisk tilsnitt innenfor tema som alger, sopp, moser, lav, karplanter, habitater, plantekjemi, plantefysiologi, planteanatomi, plantemedisin, autøkologi, landskapsøkologi, fenologi, plantegeografi, taksonomi, inventeringer, floraprosjekter, sjekklister, forvaltning, undervisning, oppskrifter, osv.; notiser om interessante funn (gjerne med foto), tips om ekskursjonsområder, bokomtaler, og ideer til foreningsaktiviteter kan være noen eksempler.

Frist for manuskripter til vårnummeret: 1. april 2005

Svanholm Olav Dahle
Bugges vei 6 B
7051 TRONDHEIM

B

Returadresse:

Norsk botanisk forening
Trøndelagsavdelingen
Vitenskapsmuseet
Seksjon for naturhistorie
7491 Trondheim

Møteprogram for våren 2005

Alle møtene starter kl. 19.00, og foredragene etterfølges av en enkel servering og sosialt samvær. Møtene holdes i Trondheim, og møtestedet er Vitenskapsmuseet, i auditoriet i Suhmhuset, Elvegata 6 (samme hus som Middelalderutstillinga; inngang til museets gårdsplass enten fra hjørnet Elvegata/Kalvskinnsgata eller fra Gunnerus' gate).

Mandag 7. februar: Lids flora og karplantene i Norge

Professor Reidar Elven fra Botanisk museum i Oslo vil i dette foredraget presentere den nye utgaven av Lids flora som blir utgitt ved årsskiftet. Lids flora har i generasjoner vært den norske "standardfloraen", og Reidar Elven har hatt hovedansvaret både for 6. utgave som kom i 1994 og den 7. utgaven. Nå vil han gi oss et innblikk i arbeidet og de mange overveielser som ligger bak en florarevisjon, og ikke minst, - hva er nytt, både når det gjelder oppbygginga av floraboka og kunnskapen om norsk flora.

Alle velkommen!

Mandag 7. mars: Å botanisere fra fly!

Stipendiat Sølvi Wehn fra Institutt for biologi, NTNU, studerer seterlandskapet, og hun konstaterer at det ikke er tvil om at fjell-landskapet har endra seg de siste 50 år. Når perspektivet er på hele landskapet nytter det ikke bare å ligge med rumpa i været og se på den flotte fjellnøkleblommen, - man må forflytte seg litt opp og få med et større areal! Fra flybilder kan man lage vegetasjonskart, og med kart ifra forskjellige år kan man se om landskapet har endra seg. Man kan endog ut ifra disse endringene predikere hvordan fjelldalene kan komme til å se ut i framtida.

Norsk botanisk forening, Trøndelagsavdelingen, har årsmøte kl. 19.00, og selve foredraget starter ca kl 19.45. Alle velkommen!

Mandag 4. april: Naturinntrykk fra Sør-Afrika med hovedvekt på myr

Professor Asbjørn Moen var i Sør-Afrika i september 2004 for å delta på IMCG (International Mire Conservation Group) sitt feltsymposium. I løpet av en periode på ca 20 dager ble myrer og endel våtmarker, fra havnivå og opp til 3300 m o.h., oppsøkt.

Alle velkommen!

Mandag 2. mai: I fri dressur blant ville og tamme vekster i Ringve botaniske hage

Museumslektor Anc S. Guldahl og fagkonsulent Tommy Prestø tar oss med på en litt annerledes tur i botanisk hage, der både hageplanter og ville vekster blir tema.

Vi lager en glidende overgang til feltsesongen og legger dette siste medlemsmøtet før sommeren utendørs. Oppmøte ved veksthuset i Ringve botaniske hage kl 19.00.

Møtet/turen etterfølges av en enkel servering. **Alle velkommen!**